Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

ערטסוורָאֿפ, 10.03.1966, page 2

די „פּאָליטישע עקאָנאָמיע" פון כעלם

באַגרינדעט אויף אַן ערשטיגע־פונעם אַרכיוו.— דער שענקער און דער קרעמער. — די צעטיילונג פון כעלם. — די פאַרמערונג פון די אומזיסטע פּרעסערס.

פון ד. סעגאַל

מיר אַלע ווייסן אַ סך געשיכטעס וועגן די כעלמער נאַראָנים. אָבער זעלטן עמיץ ווייסט די געשיכטע פון דער כעלמער עקאָנאָמיע. איך האָב לעצטענס געפונען אַ צאָל דאָקומענטן פון כעלמער אַרכיוו און איך וויל אייך, ליבע לעזער, איבערגעבן אייניגע איינצלהייטן.

אין די אור־אַלטע צייטן איז כעלם געווען אַ דאָרף. די כעלמער האָבן געהאַט ערד, בהמות. עס איז געווען אין כעלם אַ שענק און אַ געוועלב ווי אין אַלע אַנדערע דערפער.

אָבער די כעלמער זענען נישט געווען צופרידן מיט דעם פאַרם לעבן. די כעלמער זענען בטבע געניגט מקנא צו זיין. ווען די כעלמער האָבן זיך צונויפגענומען אין שענק און גענומען שמועסן וועגן דער לאַגע, זענען אַלע געקומען צום זעלבן באַשלוס: אַז עס לוינט ניט צו באַאַרבעטן די ערד און צו פאַשען קיה אָדער ציגען. דער שענקער האָט פאַרדינט מעהר פון אַלע אַנדערע כעלמער. דאָס זעלבע איז געווען ריכטיג וועגן דעם קרעמער. די כעלמער האָבן באַשלאָסן אַז די בעסטע זאַך וואָלט געווען ווען אַלע כעלמער וועלן שענקערס אָדער קרעמערס.

אָבער אַז אַלע וועלן זיין שענקערס, ווער וועט קומען טרינקען בראַנפען? און אויב אַלע וועלן זיין קרעמערס, וואו וועלן זיך נעמען קונים?

עס איז געווען אַ האַרבע קשיא און די כעלמער האָבן לאַנג זיך געבראָכן די קעפּ און נישט געקאָנט געפינען קיין ענטפער.

דערווייל האָבן אַ צאָל כעלמער געעפנט געוועלבלעך און נאָך אַנדערע האָבן אָנגעהויבן אונטערהאַנדלען מיט בראַנפען. דער רעזולטאַט איז געווען אַז דער פריערדיגער שענקער און דער פריערדיגער קרעמער האָבן פאַרלוירן די פּרנסה. די קאָנקורענץ איז געווען צו גרויס. אין כעלם איז אַנטשטאַנען אַ קריזיס — דער ערשטער קריזיס אין דער געשיכטע פון כעלם.

אַ כעלמער חכם וואָס האָט געטראַכט וועגן דער פּראַגע זיבען טעג און זיבען נעכט, האָט צונויפגערופן אַן עולם און געהאַלטן פאַר זיי אַ דרשה. דער כעלמער חכם האָט גע'טענה'ט אַז מען דאַרף איבערהויפּט נישט קיין געוועלבן און קיין שענקען. דער קרעמער אַרבעט נישט. ער קויפט פּראָדוקטן ביי די פאַרמערס און פאַרקויפט זיי. דאָס אייגענע טוט דער שענקער. ער קויפט אַ בראַנפן פון דער ברויערײ און ער פאַרקויפט. דער קרעמער און דער שענקער לעבן פון פּראָפיטן, נישט פון אַרבעט. דער חכם האָט געפּרעדיגט אַז מען דאַרף נישט קיין האַנדעל און אויך נישט קיין געלט. זאָלן די פאַרמערס זיך ביטן, אַהן דער הילף פון קרעמער און שענקער. אויב איין פאַרמער וועט דאַרפן אַ ציבעלע און אַן אַנדער פאַרמער וועט ברויכן אַ רעטאַך, וועלן זיי ביטן די ציבעלע אויפ'ן רעטאַך און ביידע צדדים וועלן זיין צופרידן. אויב דער אייגנטימער פון דער ברויערײ וועט דאַרפן אַ מעסטל קאָרן און אַ פאַרמער וועט האָבן חשק צו אַ שנאַפּס, וועלן ביידע זיך טוישן מיט זייערע פּראָדוקטן.

די כעלמער לייט וואָס האָבן געהערט אָט־די דרשה, זענען אַריינגעפאַלן אין גרויס באַגייסטערונג. די כעלמער חכמים האָבן באַשלאָסן אָפּצושאַפן געלט און האַנדעל. דער שענקער און דער קרעמער האָבן פאַרלוירן זייער פּרנסה, אָבער ביידע האָבן געקראָגן פון דער קהילה אַ פּאָר מאָרג ערד און זיך גענומען צו דער אַרבעט.

נו, האָט ווידער ניט געטויגט.

ערשטענס, איז דאָס ביטן זיך מיט פּראָדוקטן אָנגעקומען זעהר שווער. ווען איין כעלמער האָט געדאַרפט אַ רעטאַך, האָט גראָד דער צווייטער כעלמער זיך נישט גענויטיגט אין קיין ציבעלע. גראָד ווען איין כעלמער האָט געוואָלט אַ טרונק בראַנפן, האָט דער ברויער זיך נישט גענויטיגט אין קיין קאָרן אָדער קאַשע. די כעלמער האָבן באַשלאָסן צו דינגען אַ מענטש וואָס ער זאָל קריגן אינפאָרמאַציע ווער עס וויל וואָס בייטן און ער זאָל זיין דער פאַרמיטלער. דער חכם וואָס איז געקומען צו אָט־דעם איינפאַל, האָט געקראָגן דעם טיטל „חכם פון אַלע חכמים" און מען האָט אים געמאַכט פאַר אַן עהרען־בירגער פון כעלם.

אָבער ס'האָט ווידער נישט געטויגט.

ערשטענס, איז דער יונגערמאַן געווען אַ פוילער; אַנשטאָט אַרומצוגעהן איבער די הייזער און זיך נאָכפרעגן ווער עס וויל וואָס בייטן, איז ער געזעסן הינטער'ן אויוון און זיך געקראַצט. אַ חוץ דעם האָבן אייניגע כעלמער אָנגעוויזן, אַז מ'האָט ווידער אין כעלם אַן אומזיסטן פּרעסער. אפשר איז דאָס ווייניג, האָט מען באַלד איינגעזעהן אַז איין פאַרמיטלער איז נישט גענוג. מען האָט געדאַרפט האָבן אַמווייניגסטן דריי פאַרמיטלער און אויב אַזוי — וואָס האָט מען דאָ אויפגעטאָן? מען איז פּטור געוואָרן פון צוויי אומזיסטע פּרעסערס און מ'האָט איצט דריי...

די כעלמער האָבן באַשלאָסן צו מאַכן אַן אסיפה און אַרומצורעדן דעם ענין גרינטליך.

די אסיפה האָט געדויערט זיבען טעג און זיבען נעכט און צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון כעלם האָבן די כעלמער נישט געקאָנט מאַכן יד־אחת. עס זענען אַנטשטאַנען צוויי צדדים. איין צד האָט גע'טענה'ט אַז מען דאַרף ווידער ערלויבן כעלמער לייט צו עפענען קרעמלעך און שענקען און אַלץ זאָל בלייבן ווי געווען.

אַ צווייטער צד האָט גע'טענה'ט אַז זיך אומקערן צו דער צייט ווען אַ שענקער און אַ קרעמער האָבן פאַרדינט גרויסע געלטער פון גאָרנישט טאָן, בעת אַלע אַנדערע כעלמער האָבן שווער געאַרבעט און נישט פאַרדינט, — דאָס איז אַ פאַרברעכן. אויף דער אסיפה האָט אויסגעבראָכן אַ ביטער מחלוקת. אַ סך כעלמער האָבן געקראָגן קלעפּ. אַ צאָהל כעלמער זענען געוואָרן הייזעריג פון שרייען. ס'האָט גראָד אַזוי געטראָפן אַז פאַר דער אסיפה האָבן די כעלמער געהאַט אָפּגעשניטן זייער תבואה, אָבער אַנשטאָט מען זאָל די תבואה דרעשן און אַריינגעמען אין די שייערן, האָט מען זי געלאָזט ליגן אין פעלד. ס'האָט גענומען רעגענען און ס'האָבן געבלאָזן שטאַרקע ווינטן. אַ סך כעלמער תבואה איז געוואָרן פאַרפוילט. אין כעלם איז געוואָרן אַ הונגער.

נאָך אַ סך מחלוקת, געשרייען, זידלערייען, קלעפּ, האָבן די כעלמער באַשלאָסן צו צעטיילן כעלם אויף צוויי שטעט: אַ כעלם וואו ס'מעגן זיין שענקערס און קרעמערס און אַ כעלם וואו פאַרמיטלער געדונגענע פון קהל זאָלן אַכטונג טאָן אויף דער כעלמער ווירטשאַפט.

אַזוי איז געשעהן. עס זענען אַנטשטאַנען צוויי כעלמס: כעלם נומער איינס און כעלם נומער צוויי. אָדער דאָס קרעמערישע כעלם און דאָס פאַרמיטלערישע כעלם. מען האָט אויסגעגראָבן אין מיטן כעלם אַ רינשטאָק און עס איז געוואָרן די גרעניץ צווישן די צוויי כעלמס. די שנאה צווישן די צוויי כעלמס איז באַלד געוואָרן אַזאַ גרויסע אַז אַ קרעמערשער כעלמער האָט נישט געטאָרט אַריבערגעהן צום פאַרמיטלערישן כעלם און פאַרקערט אויך. אויף ביידע זייטן רינשטאָק האָט מען אוועקגעשטעלט וועכטער זיי זאָלן היטן קיינער זאָל נישט אַריבער אומלעגאַל די גרעניץ.

דאָס צעטיילן כעלם אויף צוויי שטעט האָט אַרויסגערופן אַ בהלה. אַ בירגער אין קרעמערישן כעלם האָט געהאַט אַ טאַטען אין פאַרמיטלערישן כעלם. ווייבער זענען אָפּגעריסן געוואָרן פון מענער, קינדער פון מאַמעס, שוועסטער פון ברידער. אָבער די פיהרער פון ביידע צדדים זענען געווען אַנטשלאָסן נישט צו האָבן קיין מגע ומשא איינער מיט דעם אַנדערן.

ס'האָט אַזוי געטראָפן אַז אין קרעמערישן כעלם זענען געוואַקסן אַלע ציבעלעס און אין פאַרמיטלערישן — אַלע רעטעכער. איצט האָט מען מעהר נישט געקאָנט נישט בייטן זיך און נישט קויפן פאַר געלט. דאָס קרעמערישע כעלם האָט זיך געמוזט באַגעהן אַ צייט אָהן רעטאַך און דאָס פאַרמיטלערישע כעלם האָט אַ לאַנגע צייט געלעבט אָהן ציבעלעס.

אין קרעמערשן כעלם האָבן זיך גענומען עפענען זעהר אַ סך געוועלבן און שענקען און ס'איז ווידער געוואָרן אַ צו־שטאַרקע קאָנקורענץ און אַ קריזיס. דער קריזיס איז נאָך געוואָרן שטאַרקער דערפאַר ווייל האַלב כעלם איז געוואָרן אָפּגעשניטן און ס'איז געווען ווייניגער קונים. אַזוי ווי סוחרים האָבן אין דער קאָנקורענץ געמוזט אַפּלאָזן פון מקח, האָבן זיי געצאָהלט די פאַרמערס פאַר די פּראָדוקטן אַלץ ביליגערע פּרייזן און ס'איז אַנטשטאַנען צווישן זיי אַ נויט און אַן אומצופרידענקייט. אַ סך פאַרמערס האָבן גענומען רעדן אַז דער סיסטעם אין פאַרמיטלערישן כעלם איז אַ בעסערער און זיי זענען געוואָרן פאַרביסענע פאַרמיטלעריסטן. אַנדערע, ווידער, האָבן געהאַלטן אַז מען דאַרף גרינדען אַן אַרמיי און אַטאַקירן דאָס פאַרמיטלערישע כעלם. ווען ביידע כעלמס וועלן זיין פאַראייניגט, וועט ווידער ווערן גוט.

אין דעם פאַרמיטלערישן כעלם איז די לאַגע געווען נאָך ערגער. ערשטענס, זיינען די פאַרמיטלערס געווען פויל. אַנדערע האָבן זיך געהייסן געבען כאַבאַר. די חכמים פון כעלם נומער 2 האָבן געהאַט געגרינדעט אַ קאָאָפּעראַטיוו און אַלע פאַרמערס האָבן פאַרלוירן די אַמביציע צו אַרבעטן. די פיהרער פון די פאַרמיטלעריסטן האָבן גע'טענה'ט אַז אין אַלע צרות זענען שולדיג די קרעמעריסטן. אין ביידע כעלמס זענען אַנטשטאַנען אַרמייען און מ'האָט זיך דאַרט אַרומגעזעהן אַז די צאָהל אומזיסטע פּרעסערס האַלט אין איין וואַקסן.

ביידע כעלמס וואָלטן געשטאַרבן פון הונגער. אָבער צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון כעלם האָבן אָנגעהויבן אַרבעטן די הויז־פרויען און אפילו קינדער. מ'האָט אויך אָנגעהויבן עסן ווייניגער, ווייל אַ כעלמער געלעהרטער האָט אַנטדעקט אַז אַלע קראַנקהייטן קומען פון עסן. אַ באַווייז: אַ שטיין עסט נישט און ער ווערט קיינמאָל נישט קראַנק.

אָט אַזוי האָבן ביידע כעלמס געלעבט אַ צייט. ווען די כעלמער פון ביידע כעלמס האָבן זיך דערמאָנט אַן דער צייט ווען אין גאַנץ כעלם זענען געווען בלויז איין קרעמער און איין שענקער — קיין גרעניצן, קיין וועכטער, קיין סאָלדאַטן, קיין פאַרמיטלער — און אַז מ'האָט געהאַט צו זיי טענות און זיי גערופן אומזיסטע פּרעסערס. — יאָ, ווען די כעלמער האָבן זיך דאָס דערמאָנט, האָבן זיי געלאַכט און זענען געקומען צום אויספיר אַז יענע כעלמער זענען געווען פּראָסט און פּשוט — נאַראָנים.

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

פֿאָרווערטס, 27.09.1967, page 4

אַ קאַפּיטעל כעלמער געשיכטע

פון
יצחק ווארשאווסקי

ויזתא דער ערשטער און ווי אזוי ר'איז געקומען צו דער מאכט. — ויזתא גיט אַרויס געזעצן. — די כעלמער מענער גט'ען די ווייבער. — מ'האט ווידער חתונה. — ויזתא שאפט אפ געלט. — ערשטער אַרטיקעל.

נישט אַלע ווייסען דערפון. נאר כעלם האט אמאל געהאט א מלך. געהייסען האט ער ויזתא דער ערשטער. ויזתא איז נישט בלויז געווען א ויזתא, נאר אויך זעהר א בייזער, אומגעהויער שטרענג מיט זיינע אונטערטאנען. ער האט אנגעטאן אזוינע צרות אין כעלם, אז ס'האט נישט געפעלט א סך, אז כעלם זאל אונטערגעהן צוליב אים. ס'איז דערגאנגען דערצו, אז ס'איז געווארען א רעוואלוציע אין כעלם און ויזתא האט געמוזט אראפ פון בענקעל.

ויזתא האט נישט געהאט קיין חכמים, וואס מיט זיי האט ער זיך בעראטען. ווען ס'איז אים עפעס איינגעפאלען א געדאנק ווי אזוי צו פארבעסערן די לאגע אין כעלם, איז דאס באלד געווארען א געזעץ. ווי א סך אנדערע טיראנען פאר אים און נאך אים, האט ויזתא מיקלאמפערשט געוואלט טאן גוטס, אבער דאס גוטע איז ארויס שלעכט.*

אויף איבערצוגעבען די גאנצע געשיכטע פון ויזתא דעם ערשטען, וואלט מען געדארפט אנשרייבען א דיק בוך. אזא בוך האט געשריבען דער בארימטער שרייבער דלפון. מיר דא וועלען בלויז איבערגעבען אייניגע פאקטען וועגען ויזתא און זיין הערשאפט.

איידער ויזתא איז געקומען צו דער מאכט איז כעלם געווען א שטילע שטאט. ס'זענען דארט געווען א פאר גבירים, א סך ארימעלייט, ווי אין אלע אנדערע שטעט. געהערשט האבען דאמאלס זעקס חכמים. ווען כעלם האט געהאט א פראבלעם, איז מען אוועק צו די זעקס חכמים זיי זאלען געבען אן עצה. די חכמים זענען אלע געווען פויל און ס'האט געדויערט זעהר לאנג ביז זיי האבען באהאנדעלט דאס פראבלעם. עס איז אלע מאל אויסגעקומען אזוי אז די חכמים זענען געווען צעטיילט אין זייער מיינונג גלייך אויף גלייך. דריי חכמים האבען געזאגט, אז ס'איז טאג און די אנדערע דריי האבען געזאגט, אז ס'איז נאכט. אזוי ווי א געזעץ האט געקאנט ארויסגעגעבען ווערען בלויז דורך א מערהייט, זענען יארען אוועק און קיין שום ניי געזעץ איז נישט געשאפען געווארען. אלץ איז געבליבען ביים אלטען. די גבירים זענען געווארען אלץ רייכער, די ארימעלייט — אלץ ארימער. די מערסטע כעלמער גבירים זענען געווען זעהר קארג און זיי האבען נישט אויסגעגעבען זייער געלט. נאר עס געהאלטען אין די שטיוועל. פרייטאג, ווען זיי זענען געגאנגען אין באד אריין, האבען זיי געלאזט די שטיוועל אין פאדערהויז און גנבים האבען דאס געלט צוגעגנב'עט. די גנבים וואלטען געווארען שטיין רייך, אבער די גנבים אליין פלעגען אויך געהן אין באד אריין און אנדערע גנבים האבען דאס ביי זיי צוגע'גנב'עט. ווער עס זענען געווען די לעצטע גנבים און וואס זיי האבען געטאן מיט דעם געלט, איז נישט באקאנט ביז היינט. עס איז א סברא, אז זיי זענען אוועק מיט דעם געלט קיין אמעריקא און דערפון איז אמעריקא אזוי רייך.

ויזתא איז געווען פון פאך א קצב. ער איז אויך געווען דער תליון פון כעלם. אבער יארען זענען אריבער און ויזתא האט נישט געהאט קיין געלעגענהייט אפצוהאקען ביי עמיצען דעם קאפ דערפאר, ווייל די חכמים פון כעלם זענען קיינמאל נישט געווען איינשטימיג אין קיין שום זאך. בלויז אין איין פאל האבען די חכמים געמאכט א פשרה. עס איז געווען אין כעלם א מערדער, וואס פלעגט ארומגעהן אין די נעכט, בארויבען די לייט און דערנאך זיי דערשטיקען. ווען מ'האט אים ענדליך געכאפט און אים געשטעלט פאר א געריכט, האבען די כעלמער חכמים נישט געקאנט איינשטימען וואס מ'זאל מיט אים טאן. דריי האבען געהאלטען, אז מ'דארף אים אפהאקען דעם קאפ. די אנדערע דריי האבען געהאלטען, אז מידארף אים דעם קאפ נישט אפאקען. נאך לאנגע רייד איז מען געקומען צו א פשרה: מ'זאל אים אפהאקען א האלבען קאפ. ויזתא האט אויסגעפירט דעם אורטייל און ער האט דערפאר באקומען דריי גראשען.

נישט לאנג נאכדעם האט ויזתא צונויפגענומען א בינטעל קצבים און זיי האבען פארכאפט די מאכט אין כעלם. די זעקס חכמים האט ויזתא געלאזט קעפען. עס איז אנטשטאנען די מלוכה פון ויזתא דעם ערשטען.

קודם־כל האט ויזתא זיך געלאזט אויפבויען א פאלאץ. ער האט זיך באנוצט דערביי מיט שקלאפען־ארבעט. ויזתא האט ארויסגעגעבען א געזעץ, אז אלע יענע, וואס וואוינען נישט אין כעלם גופא, נאר אין די הינטערשטעטל זענען קנעכט. ער האט באקומען א סך קנעכט און זיי האבען פאר אים געבויט א פאלאץ. דערנאך האט ויזתא גענומען זעקס ווייבער. ער האט זיך געלאזט מאכען א קרוין מיט הונדערט גלעקלעך און ווען ויזתא איז געגאנגען מיט דער קרוין אויפ'ן קאפ, האבען די גלעקלעך געקלונגען. ויזתא האט געהאלטען, אז ס'איז אן אומכבוד פאר א קעניג צו טראגען א פאסיק אויף די הויזען אדער שלייקעס. צוויי קנעכט זענען מיטגעגאנגען מיט אים און צוגעהאלטען זיינע הויזען זיי זאלען נישט אראפפאלען.

ווען ויזתא האט איינגעזעהן, אז ער איז זיכער מיט דער מאכט, האט ער באשלאסען צו פארבעסערן די לאגע אין כעלם. ער האט געהאט די אמביציע כעלם זאל ווערען גרויס, רייך, שטארק. ער האט זיך אויסגעדריקט, אז א צייט וועט קומען ווען כעלם אונטער דער הערשאפט פון ויזתא וועט געוועלטיגען איבער אלע שטעט פון דער וועלט.

ווי שוין דערמאנט, זענען אין יענער צייט געווען זעהר פיל ארימעלייט אין כעלם. עס איז געקומען צום קעניג א דעלעגאציע און זיי האבען געזאגט:

אדוני ויזתא, מיר און די מערסטע כעלמער פארדינען נישט גענוג אויסצוהאלטען אונזערע ווייבער און קינדער. וואס זאלען מיר טאן?

ויזתא האט געפרעגט:

— פארדינט איר גענוג אויסצוהאלטען זיך אליין?

— פאר אונז אליין וואלט געקלעקט.

— אויב אזוי, גיב איך ארויס א געזעץ, אז אלע ארימעלייט זאלען זיך גט'ען מיט די ווייבער — האט ויזתא געזאגט. — ווי באלד איר וועט נישט האבען קיין ווייבער, וועט איר פארשפארען זיי אויסצוהאלטען און אלץ וועט זיין גוט און וואויל.

ווען עס איז געווארען באקאנט אין כעלם, אז אלע ארימעלייט מוזען זיך גט'ען מיט די ווייבער, איז געווארען אין כעלם א גרויס געשריי און א געוויין. אבער ויזתא'ס משרתים, די געוועזענע קצבים און איצטיגע תליונים, זענען אומגעגאנגען פון הויז צו הויז און געצוואונגען די ארימעלייט צו גט'ען זייערע ווייבער. אזוי ווי גע'גט'ע פארלער קענען נישט בלייבען וואוינען צוזאמען און אזוי ווי ס'איז גראד געווען ווינטער און מ'האט די ווייבער מיט די קינדער נישט געקאנט ארויסטרייבען אין גאס, האבען די מענער געמוזט פארלאזען די הייזער.

אבער וואו זאלען וואוינען די מענער?

ויזתא האט געפונען אן עצה; די מענער זאלען אוועק אין וואלד, אויסהאקען ביימער און אויפבויען א באראק.

ס'איז נישט לייכט צו האקען ביימער אין מיטען ווינטער און צו בויען א באראק. א סך מענער האבען זיך פארקיהלט און געהוסט. א חוץ דעם האבען די ווייבער מער נישט געקראגען קיין געלט פון זייערע מענער און זיי מיט די קינדער האבען געהונגערט. א דעלעגאציע ווייבער איז אוועק צום קעניג ויזתא מיט א קלאג, אז כעלם האלט ביים אונטערגעהן.

ויזתא האט געטאן א שאקעל מיט'ן קאפ, אלע גלעקלעך פון זיין קרוין האבען זיך צעקלונגען, און ער האט געזאגט:

— זאלען די מענער און די ווייבער צוריק חתונה־האבען.

די מענער האבען איבערגעלאזט דעם נישט־פארענדיגטען באראק און האבען צוריק חתונה געהאט מיט די ווייבער. עס איז געווען א מנהג אין כעלם, אז א חתן ארבעט נישט די ערשטע דרייסיג יאר נאך דער חתונה און אזוי ווי די כעלמער זענען אלע געווען זעהר פויל, האבען זיי זיך געהאלטען ביי דעם מנהג זעהר שטארק. כעלם האט געפייערט א דרייסיג־טאגיגען יום־טוב. אבער ס'איז נישט געווען וואס צו עסען. די בעקערס האבען נישט געבאקען. די האלץ־העקערס האבען נישט געהאקט קיין האלץ. די קרעמער האבען פארמאכט די קראמען. ס'איז געווארען א הונגער אין כעלם.

ויזתא האט געטאן א שאקעל מיט'ן קאפ. די קרוין האט זיך צעקלונגען מיט אלע גלעקלעך און ער האט געזאגט:

— זאל דער יום־טוב אפגעלייגט ווערען אויפ'ן זומער. זומער קאן מען קריגען אין וואלד יאגדעס, בערעלעך, שוואמען. ווינטער איז צו קאלט צו פאסטען. זאלען גלייך די כעלמער חתנים זיך ווידער נעמען צו דער ארבעט.

די כעלמער מענער האבען זיך גענומען צוריק צו דער ארבעט, אבער דער דלות איז געבליבען דלות. נישט דאס גט'ן זיך און נישט דאס חתונה־האבען האט געהאלפען.

ויזתא האט געטאן א שאקעל מיט'ן קאפ, אלע גלעקלעך פון דער קרוין האבען זיך צעקלונגען און ער האט ארויסגעגעבען א ניי געזעץ:

— פון היינט אן און ווייטער קריגט יעדער ארבעטער אין כעלם דאס טאפעלטע געלט פאר זיין ארבעט. אויב א האלץ־העקער האט געקראגען דריי גראשען פאר צעהאקען א פוהר האלץ, זאל ער איצט קריגען זעקס גראשען. אויב א שוסטער האט געקראגען צוויי גולדען פאר א פאר שיך, זאל ער איצט קריגען פיר גולדען. אזוי ארום וועלען די ארימעלייט פארדינען

(שלוס אויף זייט 3)

אַ קאַפּיטעל כעלמער געשיכטע

(שלוס פון עדיטאָריעל זייט)

טאָפּעלט און דער דלות אין כעלם וועט פאַרשווינדן.

אין כעלם איז געוואָרן אַ גרויסע שמחה. דער עיקר האָבן זיך געפרעהט די אָרימעלייט. מ'האָט געזעהן מאַנסליים און ווייבער טאַנצן אינדרויסן אין שניי, פּאַטשן מיט די הענט און רופן:

— לעבן זאָל אונזער קעניג ויזתא!

אָבער די שמחה האָט נישט לאַנג געדויערט. ערשטענס האָט כעלם נישט געהאַט גענוג געלט צו צאָלן אַזוינע הויכע פּרייזן. אַ חוץ דעם איז געוואָרן אַ יקרות; אַ האָליד־עקער האָט טאַקע געקראָגן זעקס גראָשן פאַר צעהאַקן אַ פוהר האָלץ, אָבער ווען ער איז געגאַנגען צו אַ שוסטער און געפּראָוועט באַשטעלן אַ פּאָר שטיוועל, האָט מען פאַרלאַנגט פון אים פיר גולדן. די ווירטסלייט האָבן פאַרלאַנגט מען זאָל זיי העכערן דאָס דירה־געלט. די קרעמערס האָבן געפאָדערט העכערע פּרייזן פאַר סחורה. ווען ויזתא אָט זיך דערוואוסט וואָס עס טוט זיך אָפּ אין כעלם, האָט ער איבערגעטראַכט די לאַגע, געטאָן אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ, אַז אַלע גלעקלער אין דער קרוין האָבן געקלונגען, און געזאָגט:

— די פּרייזן מוזן בלייבן די זעלבע. ווער ס'וועט העכערן דעם פּרייז פון סחורה, מוז געהן אין תפיסה.

נו. אָבער דאָס געזעץ האָט נישט געהאָלפן. אפילו די שטראָפן האָבן נישט געהאָלפן. סחורה'ס זענען געוואָרן אַלץ טייערער. אַ צאָל סוחרים האָבן באַהאַלטן זייער סחורה. אין כעלם איז געוואָרן אַ יקרות און אַ הונגער.

דער ויזתא האָט זיך דערוואוסט, אַז דאָס געזעץ העלפט נישט. האָט ער אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ, אַז אַלע גלעקלעך אין דער קרוין האָבן געקלונגען, און ער האָט געזאָגט:

— ס'איז קלאָר, אַז אַלע צרות קומען פון געלט. דערפאַר באַשטים איך, אַז פון היינט אָן און ווייטער וועט געלט פאַרלירן יעדע ווערט אין כעלם. דאָס גאַנצע געלט מוז מען ברענגען צו מיר. אין דריי טעג צייט מוז כעלם בלייבן אָהן געלט.

— אויב אַזוי, ויזתא, ווי אַזוי וועט מען קויפן סחורה? ווי אַזוי וועט מען קריגן באַצאָלט פאַר אַרבעט?

דער קעניג האָט איבערגעטראַכט אַ ווייל און געזאָגט:

— קיין געלט קאָן מען נישט עסן. פון היינט אָן און ווייטער וועלן אַלע אַרבעטער ברענגען זייער אַרבעט צו מיר און מיינע מענטשן וועלן צעטיילן די סחורה'ס יעדן לויט זיין באַדערפעניש. ווי באַלד עס וועט נישט זיין קיין געלט, וועלן נישט זיין קיין רייכע און קיין אָרימעלייט, און קיינער וועט קיינעם נישט מקנא זן. כעלם וועט ווערן אַ גן־עדן אויף דער וועלט.

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

פאָרווערטס, 28.09.1967, page 2

ווי אַזוי כעלם איז געבליבן אָהן געלט

צרות מיט צעטיילן די כעלמער פּראָדוקטן. — אַלע כעלמער ווערן גבירים. — מ'מוז צוריקגעבן דאָס געלט. — די ראָל פון די גנבים. — די רעוואָלוציע אין כעלם.

פון יצחק וואַרשאַווסקי

די נייעס אַז געלט האָט פאַרלוירן יעדע ווערט און אַז ס'וועלן מער נישט זיין קיין אָרימע און רייכע האָט זיך גיך פאַרשפּרייט איבער כעלם. די אָרימעלייט האָבן געטאַנצט איבער די גאַסן און גערופן:

— פון היינט אָן וועלן אַלע זיין אָרימעלייט!

און זיי האָבן גערופן:

— לעבן זאָל אונזער קעניג ויזתא דער גרויסער!

די גבירים האָבן אויסגעגראָבן גריבער און באַגראָבן דאָס גאָלד, דאָס זילבער און אַלע ווערטפולע חפצים. ווען ויזתא'ס לייט זענען געקומען צונעמען ביי די גבירים זייער געלט, האָבן זיי געפונען ליידיגע קאַסעס.

אויף ויזתא'ס באַפעל האָט מען די גבירים אַרויסגעטריבן פון די הייזער און ס'האָבן זיך דאָרט אַריינגעצויגן די אָרימעלייט. די גבירים זיינען אַוועק שלאָפן אין הקדש.

צומאָרגנס האָט ויזתא געהייסן אַלע אַרבעטער ברענגען זייער אַרבעט אויף אַ פּלאַץ נעבן פּאַלאַץ. שוסטערס האָבן געבראַכט נישט־פאַרענדיגטע שיך, שניידערס — אָנגעהויבענע מלבושים. אַ סטאָליאַר האָט געבראַכט אַ שראַנק אָהן טירן, אַ בעקער — אַ פּאַס אָהן רייפן. מ'האָט אָנגעלייגט אַ גאַנצן באַרג מיט זאַכן. פאַרנאַכט צו האָט ויזתא געהייסן אַז אַלע כעלמער זאָלן זיך אויסשטעלן אין אַ רייע און ויזתא'ס לייט האָבן אויסגעטיילט זאַכן. אַזוי ווי אַלע זאַכן זענען געוואָרן צונויפגעמישט און ס'איז ציגעפאַלן דער אָרענג, האָט מען נישט געקאָנט געבן די לייט גענוי וואָס זיי ווילן. איינער האָט באַקומען צוויי רעכטע שטיוועל און דער אַנדערער — צוויי לינקע שטיוועל. אַ מאַנסביל האָט געקראָגן אַ קלייד, און אַ פרוי — אַ פּאָר מאַנסבילישע הויזן. אַ כעלמער וואָס האָט זיך גענויטיגט אין אַ שטוהל, האָט באַקומען אַ פּאַס. אַ ווייבעל וואָס האָט פאַרלאַנגט אַ וויג פאַר איר קינד, האָט באַקומען אַ זייגער. דערצו איז די רייע געווען אַזאַ לאַנגע און די צעטיילער אַזוי לאַנגזאַם אַז די כעלמער זיינען געשטאַנען אין דער רייע ביז פאַרטאָג.

צומאָרגנס האָבן די כעלמער אַרבעטער נישט געהאַט קיין כוח צו אַרבעטן. זיי האָבן אויך נישט געקאָנט קריגן קיין סחורה אויף וואָס צו אַרבעטן. אַ דעלעגאַציע איז אַוועק צו ויזתא'ן און געטענה'ט:

— אדוני ויזתא, אָהן געלט קען כעלם נישט אויסקומען.

ויזתא האָט געטאָן אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ. אַלע גלעקלעך האָבן זיך צעקלונגען און ער האָט געזאָגט:

— זאָל מען דרוקן פּאַפּירענע געלט מיט מיין חתימה און ס'וועט ווידער זיין געלט אין כעלם. דאָס געלט וועט צעטיילט ווערן אַלע גלייך. יעדער איינער אין כעלם וועט קריגן טויזנט ויזתא־טאַלערס.

ווען די כעלמער לייט האָבן דערהערט די גוטע בשורה, איז געוואָרן אַ גרויסע שמחה. גאַנץ כעלם האָט געזאָלט ווערן רייך. ס'האָט נישט לאַנג געדויערט און יעדער כעלמער האָט געקראָגן טויזנט טאַלער. די לייט זענען אַוועק אין די געוועלבן קויפן סחורה. די ערשטע קונים האָבן אַלץ אויסגעקויפט. די אַנדערע האָבן מער גאָרנישט געקראָגן פאַר זייער געלט.

אַ דעלעגאַציע איז אַוועק צום קעניג ויזתא מיט אַ טענה אַז מ'קאָן פאַר דעם געלט גאָרנישט קריגן. דער קעניג ויזתא האָט געטאָן אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ. אַלע גלעקלעך אין דער קרוין האָבן זיך צעקלונגען און ער האָט געזאָגט:

— ס'זעהט אויס אַז טויזנט טאַלער איז צופיל געלט פאַר יעדן איינעם. זאָל יעדער כעלמער צוריקגעבן פון די טויזנט טאַלער ניין הונדערט און ניינציג. ווען יעדער כעלמער וועט האָבן בלויז צען טאַלער, וועט ער נישט קאָנען קויפן אַזוי פיל און ס'וועט זיין סחורה פאַר יעדן.

ווען די כעלמער לייט האָבן געהערט, אַז זיי וועלן ווערן אויס גבירים, האָט דאָס זיי זעהר פאַרדראָסן. אָבער אַ געזעץ איז אַ געזעץ. די כעלמער האָבן זיך אויסגעשטעלט אין אַ לאַנגער רייע וואָס האָט זיך געצויגן איבער האַלב כעלם און מ'האָט צוריקגעגעבן דאָס געלט. נישט אַלע האָבן געהאַט גענוג געלט צוריקצוגעבן. אַ סך האָבן געהאַט באַלד איינדערפרי אויסגעגעבן זייער געלט אין די קראָמען. ויזתא האָט געהייסן אַז די לייט וואָס האָבן נישט צוריקגעגעבן ניין הונדערט און ניינציג טאַלער, זאָל מען איינזעצן אין תפיסה.

— סטייטש, די תפיסה'ס זענען דאָך פול אָנגעפּאַקט מיט גנבים, גזלנים און אַנדערע פאַרברעכער — האָט געטענה'ט ויזתא'ס הויפּט־גענעראַל לעקיש לעקישאָוויטש.

— זאָל מען די גנבים און די אַנדערע פאַרברעכער אַרויסלאָזן אויף דער פריי — האָט ויזתא געענטפערט. — אָבער בתנאי זיי זאָלן געבן אַ וואָרט אַז פון היינט אָן און ווייטער וועלן זיי זיין ערליכע לייט.

אַזוי איז געשעהן. מ'האָט אַלע פאַרברעכער אַרויסגעלאָזט פון די תפיסה'ס און מ'האָט אַריינגעזעצט די יעניגע וואָס האָבן נישט געקאָנט צוריקצאָלן. די גנבים האָבן אַלע געגעבן אַן ערהרוואָרט אַז פון היינט אָן און ווייטער וועלן זיי ווערן ערליכע לייט.

יענע נאַכט זענען די גנבים, די רויבער און די מערדער באַפאַלן די כעלמער לייט און מ'האָט זיי באַגנב'עט, באַרויבט. אַ צאָל כעלמער האָט מען דערהרג'עט. באַלד איינדערפרי ווען ויזתא איז אויפגעשטאַנען פון שלאָף, האָט אים לעקיש לעקישאָוויטש געמאָלדן וואָס די גנבים, רויבער און מערדער האָבן אָפּגעטאָן.

— זאָל מען גלייך אַלע גנבים, רויבער און מערדער צוריק איינזעצן אין תפיסה! — האָט ויזתא באַפוילן.

— סטייטש, די תפיסה'ס זענען אַזוי אָנגעפּאַקט, אַז מ'קאָן דאָרט קיין שפּילקע נישט אַריינשטעקן — האָט לעקיש לעקישאָוויטש געטענה'ט.

— זאָל מען גלייך נעמען בויען אַ נייע תפיסה — האָט ויזתא גערופן.

— ווער זאָל בויען? — האָט לעקיש לעקישאָוויטש געפרעגט.

— אַזוי ווי די תפיסה איז פאַר דער טובה פון די ערליכע לייט, זאָלן זיי בויען די תפיסה.

ויזתא'ס באַאַמטע זענען אַוועק איבערגעבן דעם באַפעל מ'זאָל אָנהויבן בויען שנעל אַ תפיסה. אָבער די כעלמער לייט האָבן געזאָגט: מיר זענען שוואַך פון הונגער, מיד פון שטעהן אין די רייען און מיר האָבן נישט קיין כח צו בויען. זאָל מען אונז געבן צו עסן, וועלן מיר האָבן כח צו בויען אַ תפיסה.

ווען ויזתא האָט זיך דערוואוסט אַז די כעלמער ערליכע לייט זאָגן זיך אָפּ צו בויען אַ תפיסה, איז ער געוואָרן זעהר אין כעס און געשריגן: דאָס איז סאַבאָטאַזש. ער האָט געהייסן זיינע סאָלדאַטן מ'זאָל צווינגען די כעלמער צו בויען די תפיסה.

— ווער וועט זיי צווינגען? — האָט לעקיש לעקישאָוויטש געפרעגט. — מיר האָבן נישט גענוג פּאָליציי וואָס זאָלן אַכטונג טאָן אויף אַזאַ גרויסן עולם סאַבאָטאַזשניקעס.

ויזתא האָט נאָכגעטראַכט, געטאָן אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ אַז אַלע גלעקלעך האָבן זיך צעקלונגען און געזאָגט:

— זאָל מען געבן די גנבים, רויבער און מערדער געווער און זיי באַשטימען פאַר פּאָליציאַנטן. זיי וועלן אַכטונג טאָן אַז די ערליכע לייט זאָלן בויען די תפיסה.

ווען די גנבים, רויבער און מערדער האָבן דערהערט אַז זיי וועלן קריגן געווער פון קעניגליכן אַרסענאַל, זענען זיי געוואָרן זעהר פרעהליך, און גערופן: פון אַלע ויזתא'ס וואָס האָבן ווען ס'איז געלעבט, איז אונזער ויזתא דער גרעסטער ויזתא! באַלד זענען זיי אַלע געוואָרן באַוואָפנט מיט שווערדן, שפּיזן און וואָס נאָר מ'האָט געקאָנט קריגן אין דעם כעלמער אַרסענאַל.

יענע נאַכט האָבן די כעלמער פאַרברעכער צוגענומען ביי די כעלמער לייט דאָס לעצטע ביסעל האָב און גוטס. מ'האָט אויפגעבראָכן אַלע שענקען און מ'האָט געטרונקען און געהוליעט ביז טאָג. אַ צאָל הייזער האָט מען אונטערגעצונדן. גאַנץ פרי האָבן די פאַרברעכער אַרומגערינגעלט ויזתא'ס פּאַלאַץ און פאַרלאַנגט ויזתא זאָל צו זיי אַרויסקומען.

ויזתא איז געשמאַק געשלאָפן און ווען לעקיש לעקישאָוויטש האָט אים אויפגעוועקט, איז ער געוואָרן זעהר אין כעס. פון צעמישטקייט האָט ער אָנגעטאָן די קרוין פאַרקערט. די צוויי קנעכט וואָס האָבן געוויינליך צוגעהאַלטן די קעניגליכע הויזן, זענען איבער־נאַכט געהאַט אַוועק אַהיים צו זייערע ווייבער און קינדער און ויזתא האָט געמוזט אַליין צוהאַלטן די הויזן — אַ גרויסער בזיון פאַר אַ קעניג. ווען דער קעניג איז אַ באַרוועסער אַרויסגעקומען אויפ'ן גאַניק, האָט דער עלטסטער פון די גנבים, לקתנ'ער, געזאָגט:

— קעניג ויזתא, מיר זענען גרייט צו העלפן בויען אַ תפיסה, אָבער נישט אַז מיר זאָלן דאָרט זיצן. מיר זענען שוין גענוג געזעסן.

— ווער דען זאָל דאָרט זיצן?

— האָט ויזתא געפרעגט.

— די ערליכע לייט.

ויזתא איז געוואָרן זעהר בייז. ער האָט געוואָלט אָנשרייען אויף די גנבים, אָדער זיי לאָזן אַרעסטירן. אָבער ווען ער האָט געזעהן

(שלוס אויף בינטעל בריף זייט)

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

פאָרווערטס, 28.09.1967, page 5

ווי אזוי כעלם איז געבליבען אהן געלט

(שלוס פון זייט 2)

אז זיי זענען באוואפענט פון קאפ ביז די פיס, איז ער געווארען ווייכער. ער האט א זאג געטאן:

— זאל נאר זיין א תפיסה, וועט שוין עמיץ דארט זיצן, — נישט אזוי לעקיש לעקישאוויטש?

און דער קעניג האט זיך צעלאכט מיט א הייזעריג געלעכטער. ס'איז געווען לעקיש לעקישאוויטש'עס אויפגאבע שטענדיג מיטצולאכען מיט ויזתא'ן.

ווען די ערליכע לייט האבען זיך דערוואוסט אז ויזתא איז געווארען דער קעניג פון די גנבים און אז זיי, די ערליכע לייט, וועלען מוזען בויען א תפיסה פאר זיך, — האבען זיי ענדליך פארלוירען דאס געדולד און געמאכט א רעוואלוציע. די ערליכע לייט האבען זיך באוואפענט מיט מעסערס, העק, שטעקענס און וואס זיי האבען געקראגען. עס איז אנטשטאנען א מלחמה צווישען די ערליכע לייט און די גנבים, און נאך א סך פארלוסטען האבען די ערליכע לייט געזיגט. מ'האט ארויסגעלאזט פון תפיסה די לייט וואס האבען נישט געקאנט צוריקגעבען די 990 טאלער און מ'האט אריינגעפאקט צוריק די גנבים. דערנאך זענען די ערליכע לייט אוועק צום פאלאץ און מ'האט געצוואונגען ויזתא'ן אראפצוטרייבען פון טראן. אזוי ווי קיינער האט נישט צוגעהאלטען זיינע הויזען, זענען זיי פון אים אראפגעפאלען. די ערליכע לייט האבען אראפגענומען פון ויזתא'ן די קרוין צו שמעלצען ניי געלט פאר א נייער כעלמער רעגירונג. ויזתא און לעקיש לעקישאוויטש האט מען אריינגעזעצט אין תפיסה.

די כעלמער לייט האבען ווידער אויסגעקליבען זעקס חכמים זיי זאלען משפט'ן ויזתא'ן פאר די צרות וואס ער האט אנגעטאן די כעלמער. דריי חכמים האבען געהאלטען אז מען דארף ויזתא'ן אפהאקען דעם קאפ. די אנדערע דריי האבען געהאלטען אז מ'דארף נישט אפהאקען. מ'האט געמאכט א פשרה און מ'האט אפגעהאקט ביי ויזתא'ן א האלבען קאפ.

לעקיש לעקישאוויטש איז געווארען א משרת ביי די זעקס חכמים. ווען איינער פון זיי האט געלאכט האט לעקיש לעקישאוויטש מיטגעלאכט און אזוי האט ער פארדינט זיין ברויט.

כעלם איז ביסלעכווייז געווארען ווידער דאס אלטע כעלם. די גבירים האבען געפרואווט אויסגראבען דאס גאלד און זילבער אבער עס איז פארשוואונדען.

וואו איז עס אהינגעקומען?

איין מיינונג איז געווען, אז גנבים האבען עס ארויסגע'גנב'עט.

פאראן אויך א טעאריע אז אונטער דער ערד לעבט א מאנסטער וואס עסט גאלד און זילבער און אז ער האט עס אויפגעגעסען.

ווי מאדנע, נאר עס זענען געבליבען אין כעלם לייט וואס באדויערן ויזתא'ס פאל. זיי רופען זיך די ויזתאיסטען. זיי זאגען, אז ווען ויזתא וואלט געבליבען נאך איין יאר ביי דער מאכט וואלט כעלם געווארען א גליקליכע שטאט.

זיי האבען אפילו א פירער וואס רופט זיך ויזתא דער צווייטער.

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

ווי אַזוי כעלם איז געבליבן אָהן געלט

צרות מיט צעטיילען די כעלמער פראָדוקטן. — אַלע כעלמער ווערען גבירים. — מ׳מוז צוריקגעבען דאָס געלט. — די ראָל פון די גנבים. — די רעוואָלוציע אין כעלם.

פון יצחק וואַרשאַווסקי

די נייעס אַז געלט האָט פאַרלוירן יעדע ווערט און אַז ס׳וועלען מער נישט זיין קיין אָרימע און רייכע האָט זיך גיך פאַרשפּרייט איבער כעלם. די אָרימעלייט האָבן געטאַנצט איבער די גאַסען און גערופען:

— פון היינט אָן וועלען אַלע זיין אָרימעלייט!

און זיי האָבן געשריען:

— לעבען זאָל אונזער קעניג ויזתא דער גרויסער!

די גבירים האָבן אויסגעגראָבען גריבער און באַגראָבען דאָס גאָלד, דאָס זילבער און אַלע ווערטפולע חפצים. ווען ויזתא׳ס לייט זענען געקומען צונעמען ביי די גבירים זייער געלט, האָבן זיי געפונען ליידיגע קאַסעס.

אויף ויזתא׳ס באַפעל האָט מען די גבירים אַרויסגעטריבען פון די הייזער און ס׳האָבן זיך דאָרט אַריינגעצויגען די אָרימעלייט. די גבירים זיינען אַוועק שלאָפען אין הקדש.

צומאָרגענס האָט ויזתא געהייסען אַלע אַרבעטער ברענגען זייער אַרבעט אויף אַ פּלאַץ נעבן פּאַלאַץ. שוסטערס האָבן געבראַכט נישט־פאַרענדיגטע שיך, שניידערס — אָנגעהויבענע מלבושים. אַ סטאָליאַר האָט געבראַכט אַ שראַנק אָהן טירען, אַ בעקער — אַ פּאַס אָהן רייפען. מ׳האָט אָנגעלייגט אַ גאַנצן באַרג מיט זאַכען. פאַרנאַכט צו האָט ויזתא געהייסען אַז אַלע כעלמער זאָלען זיך אויסשטעלען אין אַ רייע און ויזתא׳ס לייט האָבן אויסגעטיילט זאַכען. אַזוי ווי אַלע זאַכען זענען געוואָרען צונויפגעמישט און ס׳איז צוגעפאַלען דער אָווענט, האָט מען נישט געקאָנט געבען די לייט בענוי וואָס זיי ווילען. איינער האָט באַקומען צוויי רעכטע שטיוועל און דער אַנדערער — צוויי לינקע שטיוועל. אַ מאַנסביל האָט געקראָגען אַ קלייד, און אַ פרוי — אַ פּאָר מאַנסבילישע הויזען. אַ כעלמער וואָס האָט זיך גענויטיגט אין אַ שטוהל, האָט באַקומען אַ פּאַס. אַ ווייבעל וואָס האָט פאַרלאַנגט אַ וויג פאַר איר קינד, האָט באַקומען אַ ווייגער. הערצו איז די רייע געווען אַזאַ לאַנגע און די צעטיילער אַזוי לאַנגזאַם אַז די כעלמער זיינען געשטאַנען אין דער רייע ביז פרימאָרגן.

צומאָרגענס האָבן די כעלמער אַרבעטער נישט געהאַט קיין כוח צו אַרבעטען. זיי האָבן אויך נישט געקאָנט קריגען קיין סחורה אויף וואָס צו אַרבעטען. אַ דעלעגאַציע איז אַוועק צו ויזתא׳ן און געטענה׳ט:

— אדוני ויזתא, אָהן געלט קען כעלם נישט אויסקומען.

ויזתא האָט געטאָן אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ. אַלע גלעקלעך האָבן זיך צעקלונגען און ער האָט געזאָגט:

— זאָל מען דרוקען פּאַפּירענע געלט מיט מיין חתימה און ס׳וועט ווידער זיין געלט אין כעלם. דאָס געלט וועט צעטיילט ווערען אַלע גלייך. יעדער איינער אין כעלם וועט קריגען טויזענט ויזתא־טאָלערס.

ווען די כעלמער לייט האָבן דערהערט די גוטע בשורה, איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה. גאַנץ כעלם האָט געזאָלט ווערען רייך. ס׳האָט נישט לאַנג געדויערט און יעדער כעלמער האָט געקראָגען טויזענט טאָלער. די לייט זענען אַוועק אין די געוועלבען קויפען סחורה. די ערשטע קונים האָבן אַלץ אויסגעקויפט. די אַנדערע האָבן מער גאָרנישט געקראָגען פאַר זייער געלט.

אַ דעלעגאַציע איז אַוועק צום קעניג ויזתא מיט אַ טענה אַז מ׳קאָן פאַר דעם געלט גאָרנישט קריגען. דער קעניג ויזתא האָט געטאָן אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ, אַלע גלעקלעך אין דער קרוין האָבן זיך צעקלונגען און ער האָט געזאָגט:

— ס׳זעהט אויס אַז טויזענט טאָלער איז צופיל געלט פאַר יעדען איינעם. זאָל יעדער כעלמער צוריקגעבען פון די טויזענט טאָלער ניין הונדערט און ניינציג. ווען יעדער כעלמער וועט האָבען בלויז צען טאָלער, וועט ער נישט קאָנען קויפען אַזוי פיל און ס׳וועט זיין סחורה פאַר יעדען.

ווען די כעלמער לייט האָבן געהערט, אַז זיי וועלען ווערען אויס גבירים, האָט דאָס זיי זעהר פאַרדראָסען. אָבער אַ געזעץ איז אַ געזעץ. די כעלמער האָבן זיך אויסגעשטעלט אין אַ לאַנגער רייע וואָס האָט זיך געצויגען איבער האַלב כעלם און מ׳האָט צוריקגעגעבען דאָס געלט. נישט אַלע האָבן געהאַט גענוג געלט צוריקצוגעבען. אַ סך האָבן געהאַט באַלד אינדערפרי אויסגעגעבען זייער געלט אין די קראָמען. ויזתא האָט געהייסען אַז די לייט וואָס האָבן נישט צוריקגעגעבן ניין הונדערט און ניינציג טאָלער, זאָל מען איינזעצען אין תפיסה.

— סטייטש, די תפיסה׳ס זענען דאָך פול אָנגעפּאַקט מיט גנבים, גזלנים און אַנדערע פאַרברעכער — האָט געטענה׳ט ויזתא׳ס הויפּט־גענעראַל לעקיש לעקישאַוויטש.

— זאָל מען די גנבים און די אַנדערע פאַרברעכער אַרויסלאָזען אויף דער פריי — האָט ויזתא געענטפערט. — אָבער בתנאי זיי זאָלען געבען אַ וואָרט אַז פון היינט אָן און ווייטער וועלען זיי זיין ערליכע לייט.

אַזוי איז געשעהן. מ׳האָט אַלע פאַרברעכער אַרויסגעלאָזט פון די תפיסה׳ס און מ׳האָט אַריינגעזעצט די יעניגע וואָס האָבן נישט געקאָנט צוריקצאָלען. די גנבים האָבן אַלע געגעבען אַן ערן־וואָרט אַז פון היינט אָן און ווייטער וועלען זיי ווערען ערליכע לייט.

יענע נאַכט זענען די גנבים, די רויבער און די מערדער באַפאַלען די כעלמער לייט און מ׳האָט זיי באַ׳גנב׳עט, באַרויבט. אַ צאָל כעלמער האָט מען דער׳הרג׳עט. באַלד אינדערפרי ווען ויזתא איז אויפגעשטאַנען פון שלאָף, האָט אים לעקיש לעקישאַוויטש געמאָלדען וואָס די גנבים, רויבער און מערדער האָבן אָפּגעטאָן.

— זאָל מען גלייך אַלע גנבים, רויבער און מערדער צוריק איינזעצען אין תפיסה! — האָט ויזתא באַפוילען.

— סטייטש, די תפיסה׳ס זענען אַזוי אָנגעפּאַקט, אַז מ׳קאָן דאָרט קיין שפּילקע נישט אַריינשטעקען — האָט לעקיש לעקישאַוויטש גע־טענה׳ט.

— זאָל מען גלייך נעמען בויען אַ נייע תפיסה — האָט ויזתא גערופען.

— ווער זאָל בויען? — האָט לעקיש לעקישאַוויטש געפרעגט.

— אַזוי ווי די תפיסה איז פאַר דער טובה פון די ערליכע לייט, זאָלען זיי בויען די תפיסה.

ויזתא׳ס באַאַמטע זענען אַוועק איבערגעבען דעם באַפעל מ׳זאָל אָנהויבען בויען שנעל אַ תפיסה. אָבער די כעלמער לייט האָבן געזאָגט: מיר זענען שוואַך פון הונגער, מיד פון שטעהן אין די רייען און מיר האָבן נישט קיין כח צו בויען. זאָל מען אונז געבען צו עסן, וועלען מיר האָבן כח צו בויען אַ תפיסה.

ווען ויזתא האָט זיך דערוואוסט אַז די כעלמער ערליכע לייט זאָגען זיך אָפּ צו בויען אַ תפיסה, איז ער געוואָרען זעהר אין כעס און געשריגען: דאָס איז סאַבאָטאַזש. ער האָט געהייסען זיינע סאָלדאַטען מ׳זאָל צווינגען די כעלמער צו בויען די תפיסה.

— ווער וועט זיי צווינגען? — האָט לעקיש לעקישאַוויטש געפרעגט. — מיר האָבן נישט גענוג פּאָליציי וואָס זאָלען אַכטונג טאָן אויף אַזאַ גרויסען עולם סאַבאָטאַזשניקעס.

ויזתא האָט נאָכגעטראַכט, געטאָן אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ אַז אַלע גלעקלעך האָבן זיך צעקלונגען און געזאָגט:

— זאָל מען געבען די גנבים, רויבער און מערדער געווער און זיי באַשטימען פאַר פּאָליציאַנטען. זיי וועלען אַכטונג טאָן אַז די ערליכע לייט זאָלען בויען די תפיסה.

ווען די גנבים, רויבער און מערדער האָבן דערהערט אַז זיי וועלען קריגען געווער פון קעניגליכען אַרסענאַל, זענען זיי געוואָרען זעהר פרעהליך, און געשריען: פון אַלע ויזתא׳ס וואָס האָבן ווען ס׳איז געלעבט, איז אונזער ויזתא דער גרעסטער ויזתא! באַלד זענען זיי אַלע געוואָרען באַוואָפענט מיט שווערדען, שפּיזען און וואָס נאָר מ׳האָט געקאָנט קריגען אין דעם כעלמער אַרסענאַל.

יענע נאַכט האָבן די כעלמער פאַרברעכער צוגענומען ביי די כעלמער לייט דאָס לעצטע ביסעל האָב און גוטס. מ׳האָט אויפגעבראָכען אַלע שענקען און מ׳האָט געטרונקען און געהוליעט ביז טאָג. אַ צאָל הייזער האָט מען אונטערגעצונדען. גאַנץ פרי האָבן די פאַרברעכער אַרומגערינגעלט ויזתא׳ס פּאַלאַץ און פאַרלאַנגט ויזתא זאָל צו זיי אַרויסקומען.

ויזתא איז געשמאַק געשלאָפען און ווען לעקיש לעקישאַוויטש האָט אים אויפגעוועקט, איז ער געוואָרן זעהר אין כעס. פון צעמישטקייט האָט ער אָנגעטאָן די קרוין פאַרקערט. די צוויי קנעכט וואָס האָבן געוויינליך צוגעהאַלטען די קעניגליכע הויזען, זענען איבער־נאַכט געהאַט אַוועק אַהיים צו זייערע ווייבער און קינדער און ויזתא האָט געמוזט אַליין צוהאַלטען די הויזען — אַ גרויסער בזיון פאַר אַ קעניג. ווען דער קעניג איז אַ באַרוויסער אַרויסגעקומען אויפ׳ן גאַניק, האָט דער עלטסטער פון די גנבים, לקחנ׳ער, געזאָגט:

— קעניג ויזתא, מיר זענען גרייט צו העלפען בויען אַ תפיסה, אָבער נישט אַז מיר זאָלען דאָרט זיצען. מיר זענען שוין גענוג געזעסען.

— ווער דען זאָל דאָרט זיצען? — האָט ויזתא געפרעגט.

— די ערליכע לייט.

ויזתא איז געוואָרען זעהר בייז. ער האָט געוואָלט אָנשרייען אויף די גנבים, אָדער זיי לאָזען אַרעסטירען. אָבער ווען ער האָט געזעהן

(שלוס אויף בינטעל בריף זייט)

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

פאָרווערטס, 28.09.1967, page 5

ווי אזוי כעלם איז געבליבען אהן געלט

(שלוס פון זייט 2)

אז זיי זענען באוואפענט פון קאפ ביז די פיס, איז ער געווארען ווייכער. ער האט א זאג געטאן:

— זאל נאר זיין א תפיסה, ווער שוין עמיץ דארט זיצן, — נישט אזוי לעקיש לעקישאוויטש?

און דער קעניג האט זיך צעלאכט מיט א הייזעריג געלעכטער. ס'איז געווען לעקיש לעקישאוויטש'עס אויפגאבע שטענדיג מיטצולאכען מיט ויזתא'ן.

ווען די ערליכע לייט האבען זיך דערוואוסט אז ויזתא איז געווארען דער קעניג פון די גנבים און אז זיי, די ערליכע לייט, וועלען מוזען בויען א תפיסה פאר זיך, — האבן זיי ענדליך פארלוירען דאס געדולד און געמאכט א רעוואלוציע. די ערליכע לייט האבען זיך באוואפענט מיט מעסערס, העק, שטעקנס און וואס זיי האבען געקראגען. עס איז אנטשטאנען א מלחמה צווישען די ערליכע לייט און די גנבים, און נאך א סך פארלוסטען האבען די ערליכע לייט געזיגט. מ'האט ארויסגעלאזט פון תפיסה די לייט וואס האבען נישט געקאנט צוריקגעבען די 990 טאלער און מ'האט אריינגעפאקט צוריק די גנבים. דערנאך זענען די ערליכע לייט אוועק צום פאלאץ און מ'האט געצוואונגען ויזתא'ן אראפצוקריכען פון טראן. אזוי ווי קיינער האט נישט צוגעהאלטען זיינע הויזען, זענען זיי פון אים אראפגעפאלען. די ערליכע לייט האבען אראפגענומען פון ויזתא'ן די קרוין צו שמעלצען ניי געלט פאר א נייער כעלמער רעגירונג. ויזתא און לעקיש לעקישאוויטש האט מען אריינגעזעצט אין תפיסה.

די כעלמער לייט האבען ווידער אויסגעקליבען זעקס חכמים זיי זאלען משפט'ן ויזתא'ן פאר די צרות וואס ער האט אנגעטאן די כעלמער. דריי חכמים האבען געהאלטען אז מען דארף ויזתא'ן אפהאקען דעם קאפ, די אנדערע דריי האבען געהאלטען אז מ'דארף נישט אפהאקען. מ'האט געמאכט א פשרה און מ'האט אפגעהאקט ביי ויזתא'ן א האלבען קאפ.

לעקיש לעקישאוויטש איז געווארען א משרת ביי די זעקס חכמים. ווען איינער פון זיי האט געלאכט האט לעקיש לעקישאוויטש מיטגעלאכט און אזוי האט ער פארדינט זיין ברויט.

כעלם איז ביסלעכווייז געווארען ווידער דאס אלטע כעלם. די גבירים האבען געפרואווט אויסגראבען דאס גאלד און זילבער אבער עס איז פארשוואונדען.

וואו איז עס אהינגעקומען?

איין מיינונג איז געווען, אז גנבים האבען עס ארויסגע'גנב'עט.

פאראן אויך א טעאריע אז אונטער דער ערד לעבט א מאנסטער וואס עסט גאלד און זילבער און אז ער האט עס אויפגעגעסען.

ווי מאדנע, נאר עס זענען געבליבען אין כעלם לייט וואס באדויערן ויזתא'ס פאל. זיי רופען זיך די ויזתאיסטען. זיי זאגען, אז ווען ויזתא וואלט געבליבען נאך איין יאר ביי דער מאכט וואלט כעלם געווארען א גליקליכע שטאט.

זיי האבען אפילו א פירער וואס רופט זיך ויזתא דער צווייטער.